

Корекційні технології, методики та методи у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами

Технологія особистісно зорієнтованого навчання школярів

Перед сучасною школою стоїть завдання сприяти становленню дитини як неповторної індивідуальності, розвивати її творчий потенціал, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності. Традиційна методика переважно спрямовує учнів на запам'ятовування програмового матеріалу та його відтворення.

Завдання інклюзивної освіти полягає в створенні нової школи: школи діалогу, школи, яку творять самі діти спільно з учителями. У цьому сенсі є актуальним особистісно орієнтований підхід до навчання. Це цілісна психолого-педагогічна концепція, що охоплює різні сторони навчального процесу.

Узагальнення здобутків педагогічної теорії і практики дає змогу виділити основні ідеї особистісно орієнтованого навчання:

- школа складає частину життя;
- велика увага приділяється навчанню як процесу, а не як результату;
- активне залучення учнів до розв'язання проблем і планування;
- задоволення навчальних проблем кожної дитини на уроці;
- особлива увага до групових і парних форм роботи;
- домінуюча форма навчального спілкування – діалог між учнями, учнями та вчителем;
- формування в учнів раціонального способу дій;
- залучення учнів до аналізу своєї діяльності, стимулювання їхнього самооцінювання.

Уроки, побудовані на особистісно орієнтованій взаємодії, дають змогу здійснити індивідуальний підхід, стимулюють пізнавальну активність,

навчають школярів визначати шляхи здобуття ґрунтовних знань, умінь і навичок.

Диференційоване навчання

Це концептуальний підхід і практична технологія планування й реалізації курикулуму й навчального процесу, що бере свій початок з усвідомлення важливих відмінностей між учнями. З наукових праць Керол Енн Томлінсон (Carol Ann Tomlinson) відомо, що ця технологія допомагає враховувати в навчальному процесі такі учнівські відмінності: рівень підготовленості – через коригування темпу навчання та ступеня складності матеріалу; індивідуальні стилі навчання – через організацію численних видів діяльності, щоб учні мали змогу отримувати та опрацьовувати інформацію в різний спосіб і на різних рівнях; та інтереси – спираючись на схильність, зацікавлення та бажання самої дитини оволодіти певною темою чи виробити певне уміння.

Організація і методика упровадження диференційованого навчання дає змогу задовольняти індивідуальні потреби, розвивати сильні сторони дітей та їхні інтереси в ході уроку.

Як наслідок, сучасні вчителі мають застосовувати такий курикулум та підходи викладання, що дають змогу ефективно працювати з дітьми із ширшим діапазоном навчальних відмінностей.

Традиційне інтенсивне навчання

Навчання відбувається під керівництвом учителя й орієнтоване на повне засвоєння базових умінь і понять. Традиційне інтенсивне навчання застосовується в комбінації з будь-якими формами роботи (фронтальними, груповими, індивідуальними). Як правило, центральною особою в ньому виступає вчитель. Ця методологія бере свій початок із 1970-их років, коли Розеншайн (Rosenshine, 1971, 1976) і його колеги (Андерсон, Евертсон і Брофі (Anderson, Evertson, & Brophy), 1979; Фішер, Берлінер, Філбі, Марлайв, Кахен і Дішо (Fisher, Berliner, Filby, Marliave, Cahen, & Dishaw, 1980) почали

вживати цей термін у зв'язку з ефективною педагогічною практикою й учнівськими досягненнями.

Згідно з цим методом, педагог організовує навчання за чітко структурованою схемою, розбиває цей процес на маленькі кроки, контролює розуміння пройденого матеріалу, моделює застосування цільових умінь і навичок та забезпечує учням достатньо можливостей для самостійного їх відпрацювання під його керівництвом. Весь цей процес має систематичний та послідовний характер.

Цей метод передбачає виконання вчителем шести методичних функцій, що лежать в основі ефективного навчання базових понять і навичок.

1. Актуалізація та перевірка раніше засвоєного матеріалу.
2. Презентація і демонстрація.
3. Керована практика.
4. Зворотний зв'язок і виправлення .
5. Самостійна практика (заповнення прогалін або розширення знань).
6. Часте повторення.

Традиційне інтенсивне навчання має низку переваг в роботі з дітьми з особливими потребами. По-перше, докладні пояснення дають змогу дитині точно кодувати інформацію. Адже багато таких дітей стикаються з проблемами в навчанні тому, що не можуть запам'ятати інформацію. По - друге, впроваджуючи метод традиційного інтенсивного навчання, вчитель залучає дітей до активної роботи з академічних матеріалом. По-третє, метод традиційного інтенсивного навчання забезпечує учням ширші можливості для активного залучення та відповіді на уроці .

Традиційне інтенсивне навчання посідає важливе місце в методології двох широко відомих педагогічних технологій. Ці технології орієнтовані на здійснення втручань з акцентом на формуванні когнітивних стратегій. По-перше, це програма «Втручання для вироблення стратегій», створена науковцями Канзаського Університету (Strategies Intervention Model, автори Дешлер, Шумейкер, Ленц та Елліс (Deshler, Schumaker, Lenz, & Ellis), 1984).

I, по-друге, програма «Стратегії ефективного навчання й мислення» (СЕНМ), запропонована працівниками Університету Альберти (Strategies Program for Effective Learning-Thinking, SPELT, автори Малкахі, Марфо, Піт та Ендрюс (Mulcahy, Marfo, Peat, & Andrews), 1986).

Цей метод також є важливою складовою кооперативного навчання. Воно включає в себе різноманітні організаційні форми й елементи, де діти у малих групах разом відпрацьовують і засвоюють нові поняття й визначені програмою навички. Тому традиційне інтенсивне навчання гармонійно пов'язане із кооперативним. Адже перед тим, як діти зможуть ефективно взаємодіяти одне з одним у групах, їм необхідно детально пояснити форми й правила кооперативного навчання.

Нині в дослідженнях з проблем освіти дедалі частіше стверджується, що кооперативне навчання дає змогу досягати великих успіхів у навчанні та вихованні дітей (Стівенс і Славін (Stevens & Slavin), 1991). На сьогоднішній день учні мають уміти формулювати, аналізувати й обстоювати власні ідеї. Досягненню цієї мети сприяє колективна діяльність у групах. Навчальне спілкування на рівні «учень – учень» допомагає формувати навички вирішення проблем та вищі функції мислення. Також, працюючи в групі, кожна дитина отримує можливість діяти, виконуючи поставлене навчальне завдання. Адже кожного разу, коли ми спонукаємо учня до певної дії (наприклад, узагальнити, проаналізувати, оцінити або зіставити інформацію), ми тим самим створюємо умови для активного навчання. В процесі такої роботи дитина опановує та навчається застосовувати цінні навички, які зберігає на все життя.

Кооперативне навчання

Більшість учителів у своїй професійній діяльності застосовують певну комбінацію цих методів залежно від індивідуального стилю викладання та учнівського колективу. Для успішного впровадження кооперативного навчання, діти мають знати, як ефективно взаємодіяти в групах, приділяти увагу виробленню соціальних навичок, щоб вивести учнів на той рівень, де

починають формуватися вищі навички мислення. Коли діти починають розуміти прийоми групової роботи та опановувати когнітивні навички, їхня навчальна діяльність стає дедалі ефективнішою та раціональнішою.

Участь у різних формах спільної діяльності дає дітям змогу всебічно досліджувати, обговорювати питання й проблеми, висловлювати конструктивну критику, робити помилки, вчитися слухати думку іншої людини, інтегрувати нові знання з попередніми та узагальнювати свої ідеї

Кооперативне навчання створює природні умови для інтеграції учнів з особливими потребами. Цей підхід сприяє налагодженню позитивних стосунків в учнівському колективі та допомагає виховувати в дітей почуття відповідальності за своїх однокласників. Водночас, як методика інтеграції, воно є корисним для всіх учнів, а не лише для дітей з особливими потребами. Гнучкість кооперативного навчання пояснюється великою кількістю його форм і методів.

Спонтанно організовані спеціальні групи дають змогу залучити всіх учнів до роботи з матеріалом, відповідати на запитання та виконувати ті чи інші навчальні дії. Зокрема, ця методика корисна для дитини, яка рідко висловлюється на уроці, або для дитини, якій складно активно слухати. *Усі* учні мають активно слухати й брати участь у діяльності групи та/або всього колективу. Також, під час спілкування в парах і трійках «слабші» діти мають перед собою приклад гарного мовлення та соціальної поведінки в особі товаришів. Отож, ми говоримо про використання таких методів, як: «кутки»; «вертушка»; «вісім квадратів»; «карусель»; « обміркуйте – об'єднайтеся в пари – поділіться думками»; та «три до одного».

Дати відповідь на питання: «Чому деякі учні навчаються швидше за інших?» можуть когнітивні психологи, які висунули припущення про відмінності в успішності «сильних» і «слабких» дітей, які почасти зумовлені тим, як вони розуміють сам процес навчання. З цього погляду, навчання вважається окремою галуззю знань подібно до фізики чи історії. Що більше

учень знає про галузь навчання, то ефективніше він набуватиме нових знань, умінь і навичок.

Під поняттям «когнітивні стратегії» Герхарт (Gearheart, 1985) розуміє плани, дії, кроки та процеси, спрямовані на реалізацію будь-якого навчального завдання або вирішення проблеми. Для учнів сенс полягає в тому, щоб «навчитися вчитися» (ДеРуїтер (DeRuiter), 1983) та регулювати власну навчальну діяльність. Поруч з тим, у когнітивному підході до освіти зміст навчальних планів і програм (курикулуму) не втрачає свого значення, навпаки – він слугує засобом для вироблення стратегій пізнання, які полегшують інтерпретацію, організацію, відтворення й пригадування інформації

Вчителі інклюзивних класів враховують численні стратегії для підкріплення таких когнітивних процесів як організація, розуміння та запам'ятовування інформації. Для групової роботи зі складним академічним матеріалом Белланка і Фогарті (Bellanca & Fogarty, 1990) рекомендують використовувати таку послідовність базових кроків: 1) запитання вчителя для стимулювання мислення; 2) докладне пояснення навичок мислення та їх відпрацювання на практиці; 3) ознайомлення з графічними організаторами, які «унаочнюють» хід думок; 4) навчання учнів ставити запитання вищого рівня. На думку цих авторів, стратегії мислення – це прийоми, що «вчать думати», а головною метою є формування здатності учнів розширювати сферу застосування цих прийомів, щоб навчитися мислити.

Теорія кооперативного навчання значною мірою ґрунтується на вченні російського психолога Лева Виготського, одного із засновників психології розвитку. Зокрема, це проілюстровано його положенням про те, що людське навчання має конкретну соціальну природу, і саме через цей процес діти інтегруються в інтелектуальне життя оточуючих.

Характерною ознакою цього навчання є спільне оброблення інформації, яку мають засвоїти учні, та взаємний обмін думками в цьому процесі.

Учасники груп повинні пояснити, як вони дійшли певного висновку або отримали ту чи іншу відповідь.

Здатність організовувати інформацію та ідеї – важлива складова мислення. Тому постійне використання у навчальному процесі графічних організаторів дає змогу дітям візуалізувати структуру явищ, організовувати інформацію в межах різних предметів. Ефективність таких когнітивних карт у навчанні зростає при поєднанні їх з методикою «обміркуйте – об’єднайтеся в пари – поділіться думками», з кооперативними стратегіями .

Під час навчання використовуються такі графічні організатори:

- схеми-«павутинки»;
- ланцюжки послідовності;
- дерева сортування;
- діаграми Венна;
- матриці;
- сюжетні карти;
- «знаємо – дізналися – хочемо дізнатися».

Технологія використання інтелектуальних карт в освітньому процесі

На курсах підвищення кваліфікації вчителів викладається тема «Технологія використання інтелектуальних карт в освітньому процесі», написано ряд статей з даної проблеми (старший викладач Кіндрат І.Р.), в якій розкриваються можливості інтелект-карт («карта розумових дій», «ментальна карта», «карта пам’яті», в оригіналі –MindMap), які допомагають вчителям навчити дітей схематично візуалізувати певну інформацію при її обробці, та відображають спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою структурно-логічних схем радіальної організації.

Дітям з особливими освітніми потребами необхідно допомогти сформуванню стратегії навчання, беручи до уваги характер когнітивних процесів, самостійно аналізувати та планувати свою навчальну діяльність.

Стратегії запам'ятовувати покращують засвоєння важливої інформації та допомагають довше утримувати її в пам'яті. Систематичне впровадження мнемонічних прийомів у навчанні веде до зростання академічної успішності, покращення ставлень до навчання та створення позитивної атмосфери спілкування.

Створення ситуації успіху

У роботі з дітьми з особливими освітніми потребами широко використовується технологія «Створення ситуації успіху» (за А.С.Белкіним). В основі даної технології лежить особистісно-орієнтований підхід до процесу навчання та виховання. Ситуація успіху – це психічний стан задоволення наслідками фізичної або моральної напруги від виконання справи. Це цілеспрямоване організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності, результат продуманої стратегії і тактики вчителів і сім'ї.

Базовими завданнями педагога при запровадженні даної технології є: співтворчість, визнання самоцінності особистості, створення педагогічних ситуацій, заохочення, пошук, саморегуляція.

Педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» включає створення різноманітних видів радості, використання прийомів, за допомогою яких розгортають роботу з різними категоріями учнів. Цінність та ефективність даної технології полягає у застосуванні педагогічних прийомів, таких як: «Емоційний сплеск», «Даю шанс», «Навмисна помилка», «Радість пізнання» та інших у роботі з різними категоріями учнів.

Проектна діяльність

Проектна діяльність вчить учня долати труднощі, працювати над собою, застосовувати знання для розв'язання проблем на практиці. Засновник методу – Джон Дьюї, ще в 1884 році в Чикаго, в експериментальній школі розробив і запровадив навчальний план, який був підпорядкований доцільній діяльності учнів відповідно до їхніх інтересів і життєвих потреб. Набуті в процесі реалізації проекту знання, вміння та навички не тільки здобувають

особливі міцність та усвідомлення, а й асоціативно пов'язані з отриманим задоволенням, що стає поштовхом до нового пошуку.

Технології корекції мовленнєвих вад за допомогою апаратно-програмного комплексу «Живий звук»

Технології корекції мовленнєвих вад за допомогою апаратно-програмного комплексу «Живий звук», який розроблений фахівцями Інституту спеціальної педагогіки НАПН України спільно з Науково-виробничим підприємством «ВАБОС». Даний комплекс призначений для психолого-педагогічного та корекційно-реабілітаційного супроводу освіти дітей з особливими освітніми потребами, дистанційної підтримки реабілітаційного процесу

Метод піскової психотерапії

Метод піскової психотерапії найефективніше справляється із вимогами до створення безпечного комунікативного середовища для аутичної дитини, оскільки спрямований на активізацію самозцілюючих функцій психіки, на екстеріоризацію безсвідомого через використання символів та базових елементів матерії, символічних носіїв зовнішнього світу – піску та води.

Пісочниця, будучи своєрідним «контейнером», що витримує усі позитивні і негативні афективні переживання аутичної дитини, впливає на формування відчуття безпеки і довіри на довербальному емоційному рівні. Спілкування у безпечних умовах характеризується зниженням напруги і тривоги, що дозволяє досягти більш стійких навиків психосоціальної адаптації.

Зазначені ігрові прийоми використовуються психологами у роботі з «особливими дітьми» на етапах першого контакту, дозволяють стимулювати у дитини інтерес до подальшого спілкування і таким чином сприяти закріпленню позитивного досвіду взаємодії аутичної дитини і зовнішнього світу.

Кінезіотерапія

Кінезіотерапія — як різновид психотерапії, направлений на корекцію психічного стану людини через роботу з тілом.

Сучасні кінезіологічні методики спрямовані на активізацію різних відділів кори головного мозку, дають змогу розвивати здібності людини або корегувати проблеми у різних сферах психіки.

Авторська «Рухова абетка»

Для розвитку логопсихотерапевтичних, прогностичних, комунікативних, мотиваційно-стимулюючих і діагностичних функцій дитини вчителем-логопедом РНЦ «Особлива дитина» Штіль С. Ю. розроблена авторська «Рухова абетка», яка ефективна в роботі з дітьми, що заїкаються.

Казкотерапія

Одним з ефективних засобів формування морального здоров'я є казка, оскільки вона відповідає потребам та інтересам дітей, сприяє вияву їхньої емоційності, уяви, творчості. Казкові переживання залишають глибокий слід у свідомості дитини, сприяють розвитку добрих почуттів. У казці розкривається духовний світ дитини, ідеальний рівень її морального розвитку, здійснюється вплив на підсвідомість дитини.

Казкотерапія, або казкокорекція – це термін психології і педагогіки, що позначає процес виникнення зв'язку між казковими подіями і поведінкою в реальній дійсності. Це процес переносу казкових сутностей в реальність. На думку відомого казкотерапевта Т.Д. Зінкевич-Євстігнєєвої, - це лікування казками, відкриття тих знань, які живуть в душі і являються в певний момент терапевтичними.

Технологія раннього та інтенсивного навчання грамоті (Зайцев Н.А.)

Технологія раннього та інтенсивного навчання грамоті, в якій для навчання читанню використовуються «Кубики Зайцева», набула популярності у дошкільних навчальних закладах області.

За даною технологією навчальний процес будується на основі природо-відповідного розвитку дитини, через всебічну активізацію пізнавальної діяльності.

Основна мета – навчити дитину читати і рахувати в ранньому віці. Становлення мовлення і навчання читанню йдуть паралельно, допомагаючи одне одному.

Мнемотехніка та ейдотехніка

Використання методів мнемотехніки та ейдотехніки, а саме: опорного плану-конспекту, методу «Крючків» (авторська методика Матюгіна І.Ю.), методу невербальних асоціацій (авторська методика Антощука Є.В.), методу «опорно-буквенних піктограм» та файлової системи, методу «Цицерона» (цифро-буквенний код) – дає змогу переказати матеріал з дотриманням послідовності в тексті; запам'ятати складні слова і географічні назви та цифри; розвивати креативність, образне мислення, пам'ять та уяву дітей.

Портфоліо

Із метою ефективного оцінювання навчальних досягнень учнів використовується інноваційна форма оцінювання та накопичення інформації – портфоліо.

Портфоліо належить до «аутентичного», тобто істинного, найбільш наближеного до реального оцінювання, до індивідуалізованої оцінки, зорієнтованої не лише на процес оцінювання, а й на самооцінювання.

Найголовніша перевага портфоліо, порівняно з традиційними технологіями оцінювання полягає в тому, що воно характеризує якість навчання різнобічно і багатовимірно, з різних позицій: оцінки мислительної діяльності учня, його міждисциплінарних умінь, умінь висувати проблему, розв'язувати нестандартні завдання, знання навчальних предметів і опанування навичками, наполегливістю в досягненні результату. В інклюзивному класі портфоліо доповнює критерії оцінювання навчальних досягнень учнів та являє собою зібрання робіт учнів, які забезпечують бачення слабких та сильних сторін.